INFORMATION FRÅN HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENING • DECEMBER 2019

LANDSKAPETS FÖRÄNDRING

Det är ett av tre fokusområden i verksamhetsinriktningen 2018-2022 för Sveriges hembygdsrörelse.

För att beskriva förändringen i vårt landskap behöver vi gå nära 2 miljarder år tillbaka då vår variationsrika bygd skapades. Berggrunden består på flera håll av urkalksten med rejäla bergknallar omgärdade av havsvikar och insjöar. Stora flyttblock från senaste istiden ligger spridda över landskapet. Den årliga landhöjningen är cirka 4 millimeter och sedan vikingatidens slut, cirka år 1100, har det blivit drygt 4 meter. Den låglänta marken är bördig.

Runstenar, stensättningar, hällristningar, fornborgar, gravar, pålspärrar och hålvägar berättar att människor länge funnits i våra trakter, men de har gått skonsamt fram.

Såren efter kalkbrotten de senaste 150 åren visar på verksamheter som varit allt annat än skonsamma. På Oaxen, Mörkö och i Edeby har kalkbrytningen lämnat djupa sår som aldrig läker. Industrialiseringen och bostadsbyggandet behövde den attraktiva kalken och vår bygd levererade.

STRIMLAT AV VÄGAR OCH FARLEDER

Kartan nedan visar föreningens verksamhetsområde—socknarna Hölö och Mörkö.

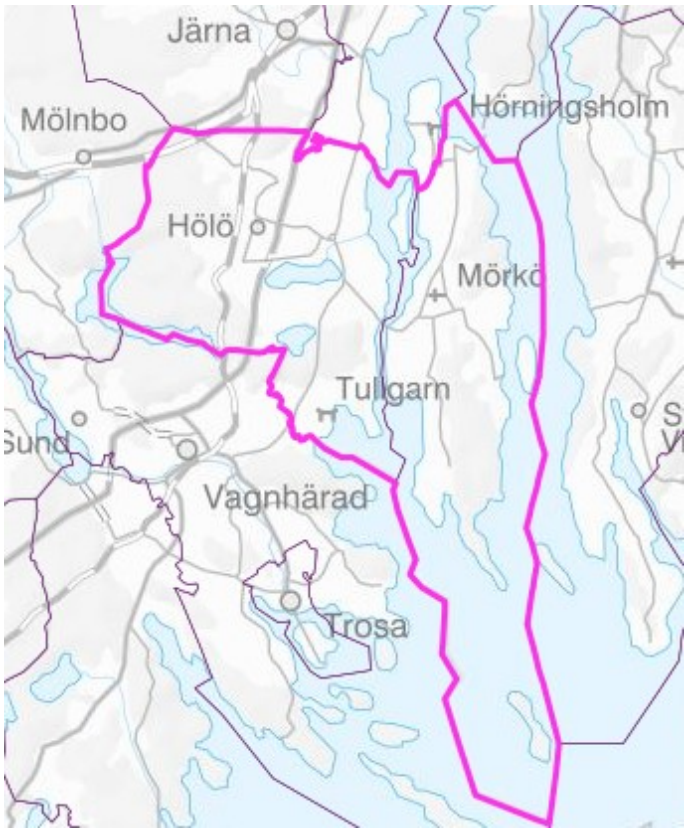

Stigar, ridvägar och hålvägar från förr har stillsamt genomkorsat landskapet. Nu kan de bara anas på vissa platser.

Järnvägen Järna—Nyköping invigdes 1913 och var tecken på utveckling. Stationshuset i Hölö revs 1969.

”Riksettan” (Rikshuvudväg 1) slingrar sig genom östra Hölö. År 1962 blev den Europaväg 4 - E4.

Motorvägen E4 öppnades på 1980-talet och delar brutalt Hölö mitt itu.

Pålsundet mellan Hölö och Mörkö kan härledas 2000 år tillbaka. Den fasta Mörköbron från år 1972 begränsar numera farleden till fritidsbåtar.

Farleden Landsort - Södertälje slickar Mörkölandet från Fifång till Skanssundet. Allt större och fler fartyg passerar dygnet runt.

På gång är Ostlänken för höghastighetståg och nya Landsortsfarleden.

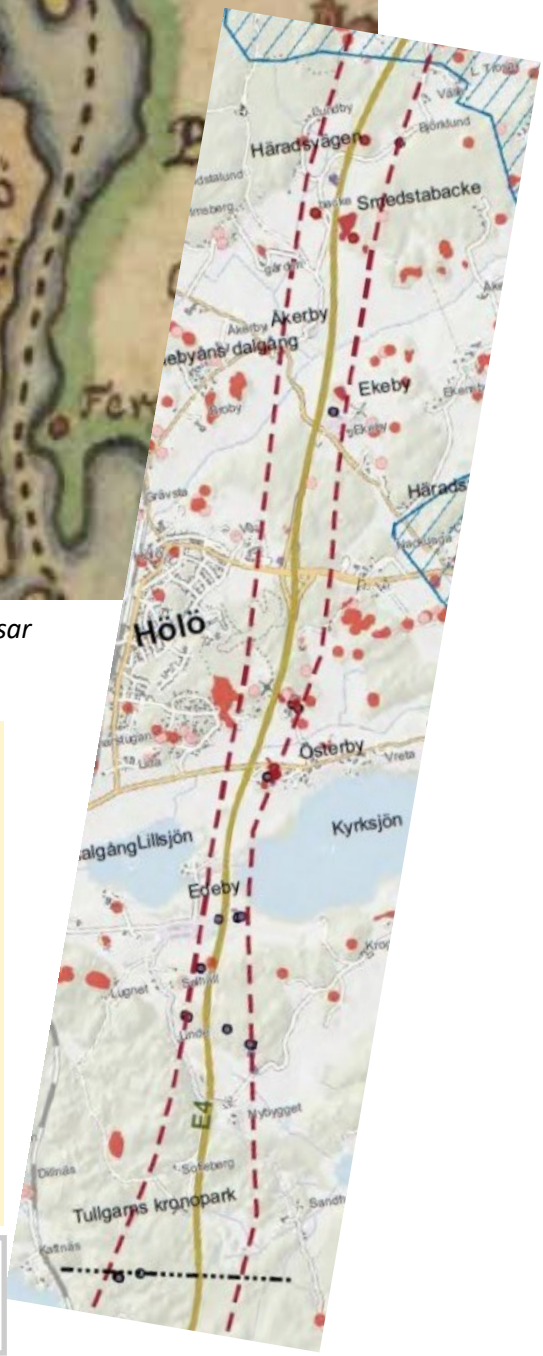

Detalj ur Gripenhielms karta över Södermanland från sent 1600-tal visar landsvägarna i Hölö, bland annat Tjuvstigen från Edeby till Tullgarn.

Slotten Tullgarn och Hörningsholm har bidragit till att landskapet i så hög grad bevarats. Dessutom finns flera natur- och kulturskyddsområden inom främst Mörkö.

- Tullgarns naturreservat och naturvårdsområde
- Kalkbergets naturreservat
- Slessbergets naturreservat
- Kålsö naturreservat
- Eriksö naturreservat
- Fifångs naturreservat
- Oaxens Natura-2000 område med kulturskyddade rester av äldsta kalkugnen
- Byggnadsminnet Ettans kalkugn på Oaxen

Ostlänken för höghastighetståg kommer att följa en "korridor" längs motorvägen och därmed förstärka snittet genom Hölö.

LANDSORTSFARLEDEN

Den nya sträckningen av Landsortsfarleden kommer till stor del att gå längre bort från Mörkö med undantag för passagerna vid Fifång, Oaxen och Skanssundet. Syftet är ökad kapacitet, tillgänglighet och säkerhet i farleden mellan Södertälje och Landsort.

På Sjöfartsverkets hemsida finns en film som skalenligt visar ett fartyg på 220x32 meter som kör genom leden. Filmen visar också de områden som behöver sprängas och muddras. Här är adressen till sidan med filmen:

www.sjofartsverket.se/sv/Sakra-farleder/Landsortsfarleden/

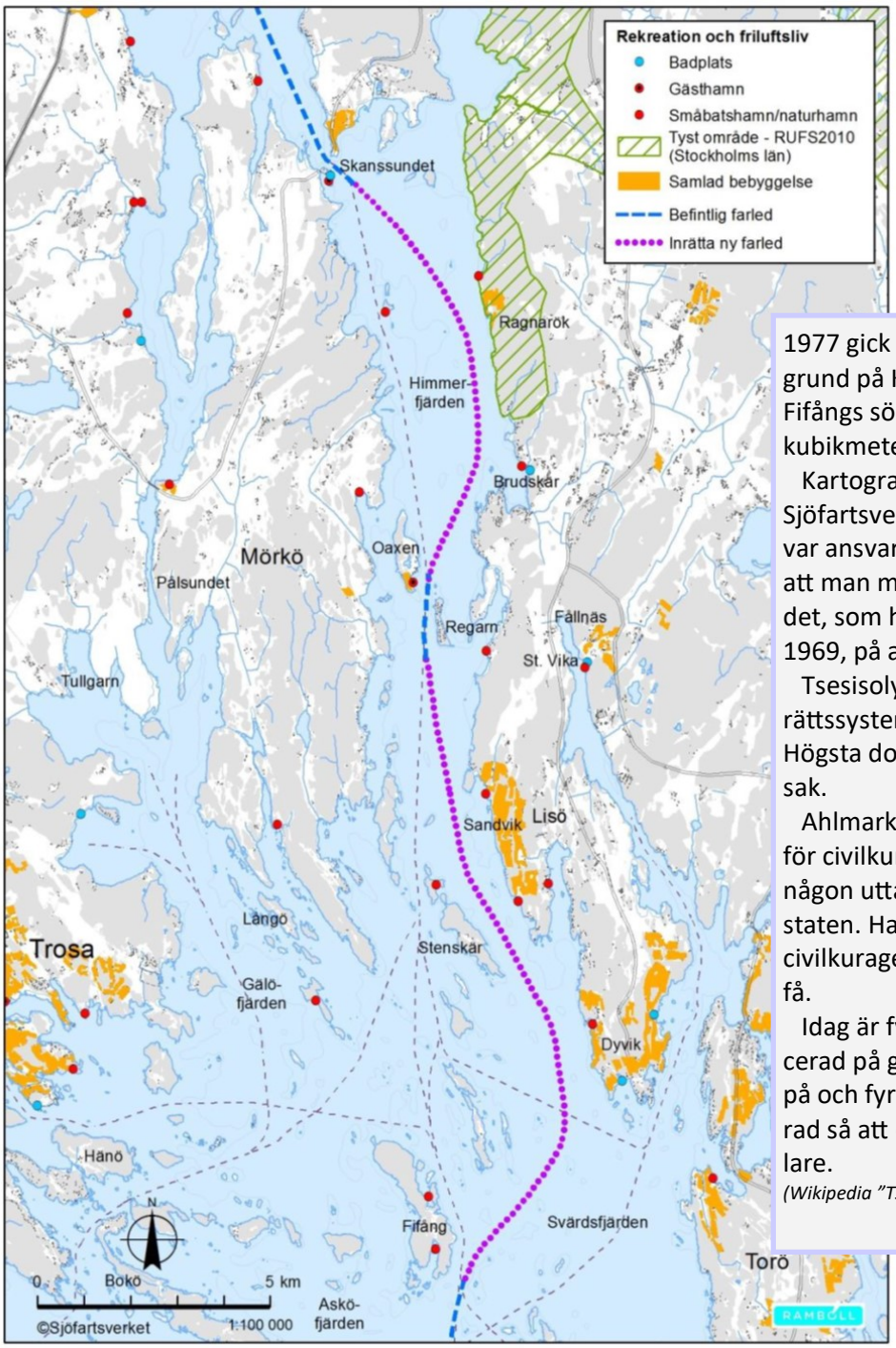

1977 gick oljetankern Tsesis på grund på Kärringhällan intill Fifångs södra udde. Cirka 1000 kubikmeter olja läckte ut.

Kartografen Anders Ahlmark på Sjöfartsverket hävdade att verket var ansvarigt för olyckan genom att man missat att föra in grundet, som hade kartlagts redan 1969, på aktuella sjökort.

Tsesisolyckan gick genom hela rättssystemet och 1983 gav Högsta domstolen Ahlmark rätt i sak.

Ahlmark har fått utmärkelser för civilkurage men har aldrig fått någon uttalad upprättelse från staten. Han har blivit symbol för civilkurage och vilket pris det kan få.

Idag är fyren Kärringhällan placerad på grundet som Tsesis gick på och fyren på Fifång är justerad så att dess ledsektor är smalare.

(Wikipedia "Tsesisolyckan")

ODR Samhällsinformation Standard

B PP Sverige, Port Payé

LÄSTIPS

- **Pålsundet—"Sundet som skiljer Mörkö från övriga Sverige"** (80 kronor)
- **Fifång—En ö utan källor.** Maria Landin och Björn Öberg. (100 kronor)
- **100 år på spåret med järnvägen Järna—Nyköping** (150 kronor)
  Dessa tre finns att beställa hos Hölö Mörkö Hembygdsförening. Nedanstående bok och rapport är externa.

- **Från hålväg till motorväg—Sörmländska färdvägar under tusen år.** Beställ boken (200 kronor + porto) direkt av författaren via e-post: jan.moberg.nykoping@telia.com

- **Arkeologisk utredning etapp 1 Ostlänken** (PDF som kan laddas ner från internet.); Kraka kulturmiljörapport 2015:1; Delen Gerstaberg i Järna till länsgränsen i Tullgarn, Ytterjärna, Överjärna och Hölö socknar, Södertälje kommun, Södermanland. Författare Karin Beckman-Thoor och Anette Färjare.

PROGRAM VINTERN 2019—2020

Vi har årsmöte den 22 mars 2020.
Då tiderna i skrivande stund inte är fastlagda hänvisar vi till kalendern på vår hemsida.

HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENINGS STYRELSE 2019

Hans Kimsjö, ordförande	070 360 64 06
Lars Warg , vice ordförande	070 668 36 19
Waltraut Neuschütz, sekr	070 147 23 17
Rasmus Eriksson, kassör	070 753 14 37
Börje Andersson	070 779 31 44
Kristin Bladh Ström	073 641 53 98
Elisabeth Karlsson	072 211 01 80
Sonnie Kimsjö	08 550 605 31
Jan Lundberg	076 815 91 18

ADRESS	Österby 30, 153 92 Hölö
E-POST	info@holomorkohbf.se
HEMSIDA	www.holomorkohbf.se
FACEBOOK	@holomorkohbf
PLUSGIRO	82 65 18-3

Vinterbladet 2019 är sammanställt av Elisabeth Karlsson.

MEDLEMSAVGIFT

Medlemsavgiften är 200 kronor för enskild medlem och 275 kronor för familj. I avgiften ingår Årskrönikan som skickas ut i god tid före årsmötet.
Betala till plusgiro 82 65 18-3
Anmäl dig samtidigt på hemsidan under fliken Föreningen/Bli medlem.